

Recensioner

Alain de Botton (2009) *Arbetets lust och leda*. Stockholm: Bromberg

Medan sociologin insjunkit i ett självreflexivt grubbel över hur den ska kunna nå ut till en större allmänhet så har utvecklingen mot mer av s.k. "public sociology" sedan länge florerat på akademiens bakgårdar. Som de flesta torde ha noterat behandlas sociologins klassiska frågor numera av en ytterst heterogen skara av frilansande journalister, politiker, managementteoretiker, livscoacher och andra förstasigpåare. Alain de Botton, som tidigare nöjt sig med att popularisera filosofiska och litteraturvetenskapliga teman, ger sig i *Arbetets lust och leda* i kast med en rad frågor som den professionella arbetssociologin uppenbarligen misslyckats med att få människor att reflektera över. Hur mycket vet vi om det arbete som möjliggör tonfiskens långa resa från Maldiverna till middagsbordet exempelvis? Hur kommer det sig att kexindustrins direktörer är mer intresserade av marknadsföringspsykologi än gastronomi? Hur kan någon välja att bli revisor? Och är det verkligen rimligt att tala om konstnärens måleri och lokalvårdarens städning som om båda dessa aktiviteter tillhörde ett och samma "arbete"? Att resa dessa frågor kan i sig anses vara en hedervärd insats för att lösa upp den arbetsalienation som "konsumtionssamhället" fortsätter att intensifiera. Den som förväntar sig något annat än antydningar och lösa hypoteser till svar har dock lite att hämta hos de Botton. Rika arbetsskildringar och stimulans till självreflexiv utvärdering av det egna arbetet gör likväl boken relevant för mer eller mindre arbetsinriktade sociologer.

Utöver inkräktandet på arbetssociologins teoretiska domän har de Botton anlagt en av arbetssociologins mest kära metodologier som han ibland uppblandar med uppenbar fiktion och utan minsta skrupler om validitet och generaliserbarhet låter ligga till grund för sin analys. Boken består av tio etnografier som var och en ger insyn i högst specialiserade former av arbetsliv. Vi får t.ex. ta del av raket teknikerns vardag, vi inbjuds till en vandring längs kraftledningarna med en pylonkonstruktör och vi följer med några flygplansstolsförsäljare på en luftfartsmässa. Dessa, särskilt för att komma från de Botton, mer deskriptiva än analytiska inblickar är rikt illustrerade av fotografen Richard Bakers svartvita bilder.

Trots en viss svaghet för språkliga piruetter och stundvis svällande scenariokonstruktioner är de Botton ej i första hand ute efter att ge en romantiserad bild av det liv som döljer sig i produktionssfärens mylla. Tvärtom är det en dyster och avskalad bild av arbetet som målas upp. Om det finns en röd tråd som knyter samman skildringarna så är det en genuin undran över vad meningen med allt detta arbete egentligen är? Tonen förblir dock naiv snarare än kritisk. Karriärrådgivarens ideologiska funktion på dagens individualiserade arbetsmarknad insinueras visserligen i de fräna beskrivningarna av seminarier där arbetslösa lär sig att de kan "flytta berg" och hur allt går "om bara viljan finns"; men senare i kapitlet är de Botton likväl indignerad över de otacksamma arbetsvillkor som karriärcoacher genomlider och den låga aktning som de åtnjuter i sin profession.

Mer entydigt arbetskritisk är han i kapitlet om revisorerna på Ernst & Youngs ingla-

sade Londonkontor. Hur kan någon få för sig att låna pengar för att lära sig om pengar och därefter ägna ett liv åt att arbeta med pengar? Den bekväma tillvaron bland excelark, meningslösa möten och tomma policyklichéer dissekeras elegant i all sin motsägelsefullhet och avslutas med en reflektion kring hur kontorsarbetet som institution har kaffet och alkoholen att tacka för sin överlevnad. På samma sätt hettar det till när en kaktillverkarens miljardomsättning kommer på tal. Utan omsvep påtalar de Botton det absurda i att hela människoliv kan tillägnas tjänsteposter som "Brand Supervision Coordinator, Sweet Biscuits" och hur märkligt det är att de mest meningslösa industrinäringarna tycks generera störst kapital.

Visst är det uppfriskande att någon törs ta itu med dessa fundamentala frågor om arbetets vara och mening. Här finns mycket att lära även för den inbitna arbetssociologen – inte vad det gäller substans utan i fråga om mod. Arbetslivsmiljöfrågorna, arbetslivets mångfald, arbetslöshetens betydelse för det allmänna hälsotillståndet och omfattningen av utmattningssyndrom inom offentlig sektor är exempel på sönderforskade ämnen som de Botton helt ignorerar i sin bok om det moderna arbetet – utan att det upplevs som särskilt störande. Inte heller kan jag misstycka till hans närmast arroganta nonchalerande av de sekellånga diskussioner som präglat sociologin sedan vetenskapen instiftades. Webers teori om den protestantiska etikens betydelse för kapitalismens framväxt omnämns som vore den en nykläckt idé som ännu inte hunnit problematiseras. På samma sätt reducerar de Botton bekymmerlöst arbetets idéhistoria till ett narrativ där de antika grekernas avsky inför arbetet, med renässansen antas övergå till en arbetsglorifiering som med protestantism och konsumism emanerar i dagens arbetsideologi. Även om akademikern lätt kan känna avundsamhet inför denna respektlösa ledighet motverkar ansatsen i sig det stötande i det hela: Meningen med den här typen av utåtriktad sociologi är nämligen inte att presentera litteraturstudier över oändliga tvistefrågor eller att nyansera redan avgränsade frågor till oigenkännlighet, utan att göra omvärlden en smula förståeligare för läsaren. Med det syftet kan pedagogisk klarhet och intresseväckande pregnans vara väl så viktigt som vetenskaplig stringens.

Som en bitterljuv och lättillgänglig panoramaöversikt över det moderna arbetslivet rekommenderas således *Arbetets lust och leda* för den som tröttnat på den professionella arbetssociologins rapportproduktion. Mest värdefull kan de Bottons bok å andra sidan vara som en sporre för att driva fram mer utåtriktad sociologi. Den här sortens betraktelser kan även alstras bakom universitets portar – och med långt mycket bättre kvalitet därtill!

Roland Paulsen, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Dag Øistein Endsjø (2009) *Sex og religion. Fra jomfruball til hellig homosex*. Oslo: Universitetsforlaget

Själva titeln retar nyfikenheten. Sex och religion är två – inom modern terminologi och tanke – identitetskonstituerande markörer vars rötter korsas sedan lång tid tillbaka. Utan tvekan fyller temat såväl vetenskapliga tomrum som personliga behov i ett sekulärt sam-

hülle på väg att bli allt mer mångkulturellt, där religion inte längre är likalydande med (norsk) kristendom.

Bokens huvudsakliga ”grundidé” är enligt författaren att ”försöka identifiera de viktigaste och mest typiska aspekterna i det religiösa landskapet”, och samtidigt rikta blicken mot marginella, icke-representativa fenomen som påvisar alternativa sätt på vilka religion och sex kan kombineras och fungera korrigerande. Bokens två huvudkapitel, som återfinns i mitten av boken, fokuserar på det författaren kallar heterosex respektive homosex. De föregående kapitlen handlar om vad som är religiöst och inte (oklara gränser), om att sex är ett kulturellt konstruerat fenomen, om att frånvaro av sex är ett religiöst ideal särskilt inom kristendomen och delvis inom buddhismen, och om att ha sex med sig själv.

Kapitlet om heterosex visar att kravet på sexuell avhållsamhet – idén om att kyskhet för båda könen leder oss närmare det gudomliga – inte är absolut. Och sex, när det är tillåtit, begränsas till heteroäktenskapet. Det är dock bara inom kristendomen man redan tidigt verkar framhålla monogami, men monogamin gäller bara kvinnor i den bibliska utgångspunkten för judendom och kristendom. Den religiöst sanktionerade polygamin är ett bland flera exempel på hur olika regler gäller för kvinnor och män. För män var det enbart förbjudet att ha sex med gifta eller förlovade kvinnor, det var alltså männens heder som skulle skyddas, inte äktenskapet. Detta exemplifierar något allmänt; inom många religioner gäller så olika regler för kvinnor och män att man istället för att tala om heterosex bör hänvisa till *kvinnlig* respektive *manlig* heterosex vad gäller föreskrifter och förbud, konkluderar författaren.

Och vad beträffar ”homosex”: ”Förväntat, förpliktigt, fördömt” lyder svaret. Förhållningssätten har alltså skiftat. Inom buddhism, shintoism, och antik grekisk religion har hållningen varit *välsignad* – märk väl att detta gäller manligt samkönat sex – utan att samma mönster gäller idag. Och kapitlet handlar främst om *manligt* samkönat sex. De grekiska stadsstaterna med förhållanden mellan en äldre och en yngre manlig partner illustrerar något mer allmänt, anser författaren: Sex måste involvera en aktiv och en passiv part, och detta grundmönster får inte brytas. Aktiv betyder penetrerande, och endast aktiv/penetrerande sex räknas som sex. I enlighet med detta ansågs sex mellan kvinnor inte som sex. Och även om den traditionellt kristna hållningen till samkönat sex, särskilt mellan män, genomgående har varit *fördömande*, har det också funnits en marginell acceptans. Enligt Endsjo är och förblir dock den tydligaste tendensen att religionerna kämpar för att undertrycka de som älskar män (niskor) av samma kön.

Efter de två huvudkapitlen följer fem kortare kapitel som fokuserar på *förändring* över tid, och det första handlar om religiös sortering, särskilt sexrasism: Det görs skillnad mellan människor, det ska göras skillnad – och människor ska ges olika värde.

Det avslutande och sociologiskt sett mycket intressanta kapitlet ”Religionssexuella prioriteringar” undersöker hur föreskrifter och förbud faktiskt ned- och upprioriteras i relation till varandra. Författaren anser att de mer traditionella sexreglerna har nedprioriterats över tid: föräktenskapligt sex, skilsmässa, i någon grad samkönat sex. Med dessa stora förändringar hamnar religiösa ledare och institutioner i en komplicerad situation, och en huvudstrategi för att skapa överensstämmelse mellan religionssexuella riktlinjer och vad de troende faktiskt gör verkar vara att se genom fingrarna med missförhållanden (jfr. den

katolska kyrkans förhållningsätt till sexuella övergrepp mot barn och ungdomar).

Enligt författarens slutsatser fokuserar de två stabila religiösa sexreglerna framför allt på samkönat sex respektive religiösa förbud som reglerar kvinnors heterosexualitet.

Vilken sorts bok är "Sex og religion", författarens egna, explicita premisser ger inga andra ledtrådar än bokens neutrala "grundidé". Emellertid antyder formuleringar i de första kapitlen att reglering av sex är ett av de mest effektiva sätten att kontrollera det mänskliga samhället, samt begrepp som "det religionssexuella kontrolleringsprojektet" en reduktionistisk religionsförståelse, ett exempel på en sorts implicit men knappast oproblematiserad huvudpremiss som Endsjø tänker *ut från*. Författarens doxa?

Enligt min läsning tillhör boken ett norskt korståg. Kampen för att avpatologisera manlig homosexualitet kan vara ett nödvändigt korståg i en kontext där värdekonserverad kristen tro än idag gör det svårt att leva som homosexuell utan att betraktas som skamlös. Men jag efterfrågar ett tydligare syfte från författarens sida.

Och – manifest eller fackbok – analysen hade kunnat drivas betydligt längre om författaren sammanhållit sina analytiska huvudtrådar och utvecklat dem till ett tjockare analytiskt resonemang: fördömandet och välsignelsen av manligt samkönat sex respektive den religiösa skillnadsbehandlingen av kvinnlig och manlig sexualitet. Här hade författaren kunnat väva in resonemanget kring aktivt och passivt sex och dess sammankoppling med penetrering.

Detta skulle även ha bidragit till en bättre balans mellan analys och exempelsamling. Nu kan det vara svårt att se skogen, de typiska och atypiska mönstren, för alla exemplifierande träd. De oräkneliga exemplen, kombinerade med upprabblade procentuella fördelningar från undersökningar på kors och tvärs av tid, plats och kulturella kontexter, ger emellanåt känslan av en neutral lexikalisk uppslagsbok. Men detta motsägs dock av exempelurvalets tendens till "ju värre, desto bättre" i författarens krig mot hela traditioner.

Samtidigt ska författaren alltså skapa legitimitet för sitt egentliga syfte genom samma traditioner, i religionernas marginal. Detta gör han genom att behandla allt och alla som lika auktoritativa källor: heliga skriftliga källor, utsagor som tillskrivs religionernas upphovsmän, ledares och institutionella uttalanden, individuella utsagor från vem som helst; "de flesta", "många idag", "en utbredd synpunkt". När författaren sedan selektivt plockar från dessa källor så hittar han lätt det han söker. Den selektiva metoden kombineras förbluffande nog med en ganska fullbordad *fundamentalistisk* läsning. Under mina religionsstudier var Jesus och Paulus inte tillnärmelsevis lika lättfattliga och fogliga. Författaren plågas inte av tolkningens inarbetade problematik; väldigt ofta (när det finns användning för det) ges ett intryck av böckerna i bibeln som historiska dokument. Författaren framstår överhuvudtaget som blind för *kontexternas* betydelse för tolkningar; kan det vara den religionsfenomenologiska blicken som kastar skuggor?

Jag sympatiserar med författarens politiska syfte, men skulle vilja höra en mer ambitiös forskarröst. Som fackbok lämnar boken ett något otillräckligt intryck.

Eva Lundgren, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Behrooz Ghamari-Tabrizi (2009) *Islam and dissent in Postrevolutionary Iran – Abdolkarim Soroush, Religious Politics and Democratic Reform*. London: I. B. Tauris 2008.

Några dagar in på det nya året 2010 publicerade fem prominenta politiska figurer från Iran ett kortfattat manifest för den ”gröna” reformrörelsen i landet. Manifestet kräver bland annat ett nyval där kandidaterna inte förhandsgodkänts av Vaktarrådet, pressfrihet, samt förbud mot inblandning från säkerhetsstyrkor av olika slag i det politiska och ekonomiska livet.

En av undertecknarna, *Abdolkarim Soroush*, är en framstående religionsfilosof och vetenskapsteoretiker, som spelade en viktig roll för den ideologiska profilen för islamisterna som tog över snart efter revolutionen 1979 – särskilt i idékampen mot verkliga och påstådda marxistiska strömningar. Han är huvudperson i den amerikanske sociologen Behrooz Ghamari-Tabrizis bok ”Islam and dissent in Postrevolutionary Iran”. Soroush hade en omstridd roll i den ”kulturrevolution” som utlystes av landets ledare Khomeini sommaren 1980 och som kom att innebära ideologiska utrensningar och blodiga konfrontationer. Soroush hade då, som Ghamari-Tabrizi uttrycker det, blivit ”hovfilosof”, tack vare ”revolutionens segrande jakobiner”. Snart kom Soroush dock själv att falla i onåd. Han har successivt blivit mer kritisk till det teokratiska etablissemang, fundamentalistiska grupper har ofta stört hans föreläsningar, och han undervisar sedan 2000 utomlands. Soroush är därför en intressant tänkare att använda som röd tråd i en bok om det spänningsfyllda förhållandet mellan stat och religion efter en revolution som inte bara fejade bort den kungliga tronen, utan också ändrade förståelsen av islam som politisk kraft.

”The Iranian revolution was one of the first world historical events which directly challenged the foundational binaries of modernity, often constructed on mutually exclusive conceptions of the modern versus the traditional”, skriver Ghamari-Tabrizi. I boken försöker han därför förstå den postrevolutionära iranska statens förhållande till moderniteten *på dess egna premisser*.

Boken inleds med ett kapitel om modernitetens islamiska rötter och islamismens moderna rötter. Ghamari-Tabrizi visar hur synen på vilka strategier de rättrogn ska använda för att omvandla samhället har varierat i olika historiska kontexter i den muslimska världen. Det gäller också förhållningssättet till antikoloniala strävanden. Den iranska revolutionen banade en egen väg i det avseendet och Ghamari-Tabrizi skriver: ”[I]t nationalized an Islamist movement that had been characterized by an anti-nationalist ideology. What made the Iranian revolution distinct was the dialectic between its transnational rhetoric (Muslim *ummah*) and its nationalist manifestation.”

Den dialektiken är en av många problemställningar som skulle hanteras i skapandet av en ny grundlag för Iran efter shahens välde. Det kapitel där Ghamari-Tabrizi tar sig an denna process är bokens höjdpunkt. Han har gått till primärkällorna, framför allt noggranna protokoll från den församling som tillsattes sommaren 1979 för att bearbeta ett utkast. Resultatet är en fascinerande, upplysande och många gånger överraskande läsning. Som framgår av dokumenten var den konkreta roll som prästerskapet, *ruhaniyat*,

skulle spela, en öppen fråga och föremål för dragkamp och debatt. Och ledaren Khomeini själv var grundläggande skeptisk. Att Khomeini menade att de skriftlärda lagmännens styre, *velayat-e faqih*, var ett slags *idealtillstånd* betyder inte att han såg det som möjligt eller önskvärt att realisera detta omedelbart efter revolutionen. Ghamari-Tabrizi visar att den djupt pragmatiska Khomeini varken ansåg samhället eller prästerskapet vara redo att inträda i dessa roller. Han var därför inledningsvis positivt inställd till en lätt modifierad variant av ett grundlagsutkast som tagits fram av civila jurister, och som vilade tungt mot den franska femte republikens konstitution.

I processen kom dock grundlagen att etablera en säregen hybrid av republikanska och teokratiska institutioner, med gummiparagrafer som möjliggör de senares överhöghet över de förra. Det är möjligen ironiskt att en av dem som hårdast drev på för *velayat-e faqih* som princip i grundlagen var ayatollah Montazeri. Denne ayatollah (en titel för högstående rättslärda inom shia-islam) menade att omfamning av de republikanska maktodelningsprinciperna bottnade i dålig självkänsla inför västerländska tankeströmningar, och att det religiösa styret skulle vara den riktiga uttrycksmekanismen för folkviljan. Montazeri var länge den tänkte efterträdaren till Khomeini, men hamnade på kollisionkurs med denne, särskilt i samband med massavrättningen av politiska fångar 1988. Hans kritiska hållning – fortfarande på religiös grund – har spelat en viktig roll för reformrörelsen, och hans begravning i december 2009 utlöste nya protester.

Dubbelheten i den nya grundlagen kom sig av de politiska realiteterna. Grundlagen togs på ett forcerat sätt i en tid då den nya regimen mötte livshotande utmaningar som den svarade hårdhänt på. De inre motsättningarna i det islamistiska lägret, som konsoliderade sin makt under det tidiga 1980-talet, lever vidare i konstitutionen. Efter den obestridde, karismatiska och sammanhållande ledaren Khomeinis död 1989, har dessa motsättningar kunnat artikuleras tydligare i praktisk politik och diskussion.

Det är också främst efter 1989 som den ovannämnde Abdolkarim Soroush utvecklar sin *principiella* kritik av systemet – och därmed också givit viktiga bidrag till islamisk politisk filosofi. I grunden handlar det om en reformationsfilosofi som ifrågasätter den teokratiska statens ideologiska anspråk på att vara ensam, världslig bärare av religionens budskap. Soroush gör i själva verket en *distinktion* mellan ideologi och religion. Där ideologin uttrycker säkerhet och dogmatik, står religionen för det gåtfulla och mystiska. Islams ”slutgiltighet”, argumenterar Soroush, uttrycks inte i rigiditet, men tvärtom i att dess uppenbarelse ständigt upplevs av nya generationer. Det är en distinktion som transformerar *shari'a*, islams lagsamling, ”from a preconceived dogma into a continuously renewed and contested text”.

I Ghamari-Tabrizis bok får vi även en kort redogörelse för den åtskillnad som Soroush gör mellan två religiösa kategorier; *'arazi*, det kontingenta eller slumpmässiga, respektive *zati*, det substantiella eller essentiella. Det senare kan inte härledas från det förra. Koranens språkdräkt och profetens konkreta politiska och sociala beslut var till exempel kontingenta, historiskt beroende utfall. En ideologiserad, i betydelsen politiskt sanktionerad, tolkning av islam blir därmed *ogiltig*, ja, blasfemisk. Implikationerna för en statsbildning där det religiösa ledarskapet besitter politisk makt som de facto står över civil lag och demokratiska valprocedurer, är uppenbara. Därmed är vi också tillbaka i de so-

ciala konvulsioner som det iranska samhället genomgår i skrivande stund.

Islam and dissent... är en rik bok. Varje kapitel tar upp en mängd frågeställningar som skulle kunna utvecklas och diskuteras vidare. Boken kunde därför både ha varit kortare (mer inriktad på att förstå Soroush och dynamiken bakom hans filosofi) eller längre. Men författarens precisa, konceptrika språk gör att det inte blir ett störande problem. Boken är heller inte någon hyllningsskrift till Abdolkarim Soroush. Här finns ett explicit ifrågasättande av Soroushs försök att i efterhand tona ned sin betydelse i den blodiga kulturrevolutionen, liksom en kritik av hans i flera fall otydliga terminologi.

Ali Esbati, Oslo

Kerstin Lekare (2009) *Hot och handlingsstrategier. En komparativ studie av tre bostadsområden i Örebro*. Uppsala: Uppsala universitet.

I sin doktorsavhandling *Hot och handlingsstrategier: En komparativ studie av tre bostadsområden i Örebro* (2009) vill Kerstin Lekare diskutera och analysera begreppet hot samt systematisera de handlingsstrategier individer tillgriper i en hotfull situation. Lekares doktorsavhandling i sociologi studerar tre bostadsområden i Örebro; ett flerfamiljshusområde (Markbacken), ett villaområde (Östra Adolfsberg) och ett blandat område (Björkhaaga). I avhandlingen kombineras två intervjumaterial som insamlats åren 1991–1992 samt 1999 med uppgifter om demografiska data, statistisk över begångna brott 1997–1998, uppgifter om anmälda brott från år 1997 och 2000 samt tidningsartiklar ur Nerikes Allehanda. Det empiriska materialet är omfattande, vilket gör att avhandlingens presentation av bostadsområdena blir fyllig och levande.

Såsom Lekare inledningsvis påpekar i sin studie, är hot ett svårdefinierbart begrepp. I avhandlingen försöker Lekare bena ut begreppet och diskuterar hot i relation till hotfulla situationer, teorier om rollövertagande samt massmedia. Upplevelsen av hot undersöks också i relation till ett bostadsområdes karaktär utgående från Elias' och Scotsons studie *Etablerade och Outsiders* (1999). Lekare lyckas emellertid inte helt med systematiseringen av begreppet hot. Läsaren får exempelvis inga entydiga svar på frågor om huruvida Lekares beskrivning av begreppet hot skiljer sig från begreppet rädsla för brott, samt huruvida författaren anser att brottslighet och hot överhuvudtaget är relaterat. Diskussionen kring begreppet hot försvåras till en del även av att den föregår i två separata kapitel.

Lekares teoretiska utgångspunkter för en analys på aktörsnivån är främst Crozier och Friedbergs (1980) teori om spel samt begreppet ontologisk trygghet. Teorin om spel manifesterar sociala handlingar i form av spel mellan aktörer och förenar det strategiska – det man vill uppnå – med det interaktiva – handlingen som sker mellan parterna. Enligt teorin om spel *förhandlar* parterna i en situation fram vem som ska få maktövertaget. Genom att använda sig av denna teori för att studera hot vill Lekare studera varför det i förhand inte med säkerhet kan definieras vem som blir offer respektive gärningsman i en hotfull situation. Genom att använda Crozier och Friedbergs teori om spel (ibid.) vill Lekare motsätta sig en dominerande dikotom könsdiskurs som framställer kvinnor som

underordnade och män som överordnade. Hon vill även ifrågasätta de viktimologiska studier där offerrollen associeras med kvinnlighet. Lekarne menar att det är synnerligen angeläget att införa kvinnors aktörskap i viktimologiska studier. För läsaren känns Lekarers val av Crozier och Friedbergs spelteori angeläget och nytänkande. Teorivalet är i detta sammanhang ett viktigt försök att försöka nå utanför den, i många viktimologiska studier, rådande synen på kvinnor som det givna brottsoffret.

Lekarers tolkning av begreppet *ontologisk trygghet* relaterar till både Giddens' (1991) tolkning av begreppet och andra författare inom områden utanför sociologin såsom filosofi, alkoholforskning och familjeterapi. I avhandlingen tolkas begreppet såsom en identitet som sträcker över dåtid, nutid och framtid. Grunden för ontologisk trygghet finns i barnets grundläggande tillit till signifikanta andra. Lekarne kastar sig här modigt in i en diskussion om ontologisk trygghet, ytterligare ett svårtdefinierbart begrepp. Lekarne räds inte att använda Giddens' tolkning av begreppet som ett mycket konkret analysredskap, vilket jag ser enbart positivt. Jag ställer mig emellertid mer tveksam till att överhuvudtaget använda begreppet i denna studie. Lekarne kämpar med ett svårgripbart begrepp men resonemanget blir i detta skede på en tämligen *common sense*-nivå.

I avhandlingens tredje del relateras diskussionen till Lekarers begrepp *egen-* och *främmandebilder*. Begreppen egenbild och främmandebild fungerar mycket väl i sammanhanget och beskriver elegant hur de boende själva, respektive yttervärlden, ser på ett bostadsområde. Det som enligt Lekarne förenar Markbacken och Östra Adolfsberg är att det finns tydliga motsättningar mellan egen- och främmandebilden av områdena. Främmandebilden av Markbacken säger att det är ett ghetto eller ett slumområde, medan invånarnas egenbild är mer positivt nyanserad. Främmandebilden av Östra Adolfsberg beskriver området som snobbigt och fint medan de boende tycker det är socialt blandat. I Björkhaga finns det däremot inga stora skillnader mellan egen- och främmandebilder. I media, bland gemene man och bland Björkhagas invånare finns uppfattningen att Björkhaga är ett idylliskt medelklassområde. Lekarne utvecklar sedan diskussionen till hur moralisk ordning och problemtoleransnivå inverkar på individens upplevelse av hot. I diskussionen knyter författaren an till intervjupersonernas beskrivningar av de tre bostadsområdena på ett roligt sätt. Lekarne visar exempelvis hur intervjupersonerna kategoriserar områdets moraliska ordning utgående från de boendes val av gardinuppsättningar. I Markbacken skall de boende inte ha gardiner som täcker hela fönstret, inte heller skall man vara helt utan gardiner. Författaren anför även spännande diskussioner på mikronivån om hur nerdragna persienner samt stängda ytterdörrar likaledes uppfattas som markörer i den moraliska ordningen.

Ett av Kerstin Lekarers analysredskap är hennes egenkonstruerade typologi för handlingsstrategier. Hon presenterar fyra könsneutrala typer av strategier; omsorgstagande samhandling, kontrollerande samhandling, sorti och prevention. Omsorgstagande samhandling innebär att individens agerande går ut på att inte provocera den presumtiva gärningsmannen så att fara uppstår. Kontrollerande samhandling innebär att det presumtiva offret vill ta kontroll över situationen och relationen. Vid detta förhållningssätt är det tydligt att maktförhållandet *förhandlas* fram under den hotfulla situationen så att den ena parten får övertaget. Sorti innebär att individen försöker undvika en hotfull si-

tuation. Prevention betyder att det presumtiva offret försöker förebygga att en hotfull situation uppstår.

I sin analys av intervjumaterialet ser Lekare vissa tendenser i intervjupersonernas benägenhet att använda sig av specifika handlingsstrategier i en hotfull situation. Det finns ändå inga *specifika* mönster i hur de boende handlar vid hot i de olika bostadsområdena. I Markbacken och Östra Adolfsberg förefaller det som invånarna i högre grad skulle använda prevention och sorti vid hot. Invånarna i Björkhaga verkar använda omsorgstagande samhandling och kontrollerande samhandling i litet högre grad. Analysen på individnivå försvåras, såsom Lekare även själv påpekar vid ett flertal tillfällen, av att det empiriska intervjumaterialet som analysen bygger på är mycket litet till sin omfattning. Lekares analys på individnivån känns därför stundtals lite bräcklig.

På bostadsområdesnivå blir analysen emellertid mer stabil. I en jämförelse mellan Markbacken, Östra Adolfsberg och Björkhaga ser Lekare att de i övrigt kontrasterande bostadsområdena Markbacken och Östra Adolfsberg beträffande upplevelser av hot och handlingsstrategier är rätt *lika* varandra. Björkhaga uppvisar däremot helt egna, särskilda karaktäristika gällande handlingsstrategier och är inte en mellanform av de två andra områden såsom Lekare ursprungligen tänkt.

Kerstin Lekares upptäckt av Björkhagas unika karaktäristika avseende handlingsstrategier vid hot är också avhandlingens viktigaste bidrag till det forskningsfält som rör omgivningens inverkan på individens upplevelser av farofyllda situationer, hot och rädsla för brott. Det empiriska intervjumaterialet som författaren bygger sina slutledningar på har dock några år på nacken vilket gör att läsaren blir nyfiken på, huruvida Björkhaga *fortfarande* är unikt i detta hänseende. Har åren som gått gjort att området och invånarnas upplevelser förändrats? Jag ser fram emot en fortsättning på doktorsavhandlingen, där Kerstin Lekare med hjälp av avhandlingens teoretiska verktyg undersöker ett Björkhaga av årgång 2010.

Agneta Mallén, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Pierre Rosanvallon (2009) *Demokratien som problem*. Hägersten: Tankekraft

Filosofen Lars Gustafsson använde en gång demokratin som ett exempel på ett *poröst* begrepp, ett begrepp vars gränser tenderar att vara och förbli suddiga, som saknar en tydlig institutionaliserad avgränsning. Vi anser oss inte sällan kunna känna igen det icke-demokratiska, men har desto svårare att ange vad som egentligen utgör det demokratiska. Vi drar oss inte för att formulera fenomen likt terrorism, fundamentalism eller totalitarism i termer av det demokratiskas absoluta antiteser och behandlar dem såsom tämligen avgränsade anomalier i en generellt sett ofrånkomlig liberal-kapitalistisk politisk ordning. Risken är dock att ett ensidigt framhävande av demokratin *intrinsikala* värden döljer dess porositet och fördunklar det faktum att ”det demokratiskas antiteser” inte kan förstås avskilda från det demokratiska, med vilket de står i förbund både begreppsligt och socio-politisk.

Pierre Rosanvallon berör onekligen demokratin porösa karaktär i boken *Demokratin som problem* – en bok bestående av installationsföreläsningen vid Collège de France (2001) och texten ”Mot en filosofisk historia över det politiska” (2003) – där han beskriver demokratin som en svårbestämbar och ”problematisk lösning på projektet att etablera en politisk sammanslutning av fria varelser” (s. 19). Demokratin är inte ett själv-legitimerande, statiskt ideal, vars historia måste reduceras till ”en blockerad erfarenhet eller en förrådd utopi” (s. 20), utan ett problem vars lösning förblir öppen. Här framträder ett löfte om att vi kanhända förmår överbrygga resignationen inför demokratin desillusionering, tillsammans med en antydning om att det genuina politiska engagemangets möjlighet ingalunda gått förlorad.

För att förstå vad Rosanvallon menar behöver vi betrakta det perspektiv som han mejslar ut: *historien om det politiska*. ”Det politiska” definieras dels som ett *fält* i egenkap av den intersubjektivt erkända struktur där människors aktiviteter vävs samman, en struktur likafullt konstituerad genom dessa aktiviteter, dels som *arbete* i bemärkelsen av en process genom vilken ”de explicita eller implicita reglerna för vad samhällsmedlemmarna kan dela och uppnå” utvecklas (s. 16). Det politiska är inte det partipolitiska, utan handlar om den samhälleliga väven av trådar såsom ”makt och rätt, stat och nation, jämlikhet och rättvisa, identitet och skillnad, medborgarskap och civilitet”. Väsentligt är att det politiska, liksom det demokratiska, till sin form utgörs av en obestämbarhet och instabilitet. Rosanvallons föresats är nu att utifrån ett syntetiserande, historiskt perspektiv skapa en förståelse av den dialogiska rörelse mellan dåtid och nutid som format samtidens förståelse av det politiska. Detta är ingalunda trivialt eftersom samhällsforskningen, även om den ofta historiserar det förflutna, lätt försummar att historisera sin egen utgångspunkt.

Det politiskas utforskare beskrivs av Rosanvallon såsom rekonstruktörer av tidigare politiska erfarenheter, formandes en kunskap om både det historiska och om utforskaren själv. Denna hegelskt präglade förståelse av det historiska utmärker även visionen om en revidering av förhållandet mellan intellektuellt arbete och politiskt engagemang där kunskapen om samhället smälter samman med viljan att förändra det. Den filosofiska historien över det politiska klarlägger här det politiskas paradoxalitet och frilägger samhällets konstitutiva spänningsförhållande, framhävandes systemens sprickor och möjligheterna till strukturernas förändring – även om Rosanvallons historicistiska misskännande av det ontologiska enligt min mening gör att frågan om den genuina förändringens möjligheter inom diskursens slutna universum slutligen måste lämnas obesvarad.

Intressant är Rosanvallons kritik av den politiska sociologin såsom omåttligt fokuserad på det abstrakta och utopiska, en kritik som dock mister något av sin udd då inte heller Rosanvallon tycks kunna undfly det ”utopiska”. Men skulle vi inte kunna se det utopiska som den dilemmatiska *kärnan* i det politiska, där demokratin utgör dess primära gestalt? Demokratin är förvisso ett dilemma då den påvisar klyftan mellan samhällets normativitet och dess historiska erfarenhet, men mer avgörande genom att dagens syn på demokrati implicit underbyggs av en offergörandets diskurs. Demokratins baksida konstitueras genom att individen behöver konstrueras som offer – och neutraliseras såsom hot – för att tillskrivas en legitim röst. Annanheten kan endast tolereras och införlivas i det offentliga

när den kan subsumeras under omständigheternas herravälde, såsom ett offerskap som innebär en externalisering av det individuella ansvaret på yttre orsaker, med en autonomiförlust för det enskilda subjektet som följd. Här räcker det inte att liksom Rosanvallon se representationen som demokratins centrala problem, främst eftersom risken då är att vi återfaller i den utilitaristiska logiken enligt vilken det demokratiska är detsamma som att allas strävan efter sina behovs tillfredsställelse skall ges lika mycket utrymme på lika villkor. Denna logik är det demokratiskas dolda rasism: den egalitära principen (tanken om en ordning accepterad av alla) upprätthålls av antagandet att vi alla *egentligen* är lika, vilket inte sällan döljer att det handlar om en universalisering av den västerländska politiska erfarenheten. Kanske viktigare är att offergörandet qua *subjektiverande* av den Andre ("även de är människor") innebär ett misskännande av den immanenta möjligheten till en genuin rekonceptualisering av den egna erfarenheten i mötet med den Andre. Detta misskännande är djupt dehumaniserande genom konstruktionen av det socio-politiska fältet i Inneslutna och Uteslutna, mellan de som *egentligen* är lika oss och de totala främlingarna, Giorgio Agambens *homini sacer*. För att återknytta till det utopiska är offergörandets diskurs blott ett skenbart humant sätt att handskas med den (liberal-kapitalistiska) demokratins vanmakt. Demokratins problem kan inte lösas genom homogeniseringen av de Uteslutna in i den rådande ordningen, utan genom en radikal rekonstitution av hela det socio-politiska och socio-ekonomiska rummet. Rosanvallons antyder nödvändigheten av rekonceptualisering, vilket dock också är det övergripande problemet: ett konceptuellt deskriptivt fokus ifråga om demokratiprincipens historia riskerar tyvärr att skymma både dess socio-materiella, likafullt som dess ideologiska, förutsättningar.

Avslutningsvis ter det sig inte orimligt, dock kanske välvilligt, att tolka Rosanvallon som att språket – inte blott såsom ett verktyg för att kategorisera våra koncept, utan även såsom den instans genom vilket deras dialektiska samspel kan uttrönas – bär på den immanenta möjligheten att kasta ljus över det politiskas konstitutiva paradoxer och "röja upp vägar i tystnaden" (s. 46) och därmed radikaliserar det intellektuella arbetet, att göra det till en emancipatorisk praktik. Insikten är ingalunda ny, men den behöver förvisso ständigt upprepas på nytt. Rosanvallons bok är en välkommen vägröjare, även om den enligt min mening emellanåt lämnar alltför mycket åt tystnaden.

Lennart E. H. Räterlinck, Mälardalens högskola